

The basic initial positions of these concepts had been outlined and lexical combinability as a contextual ability to the meaning interpretation had been analyzed by the author. Combinability is been overviewed as a linguistic category, during distinguishing between valence and combinability dichotomy of language and speech had been considered as well.

The system of linguistic terms tokens can form a regulatory motivated terminological combination of words («combination of words»), and both are doubtful, non-normative («compound words»). In the study of semantics shall consider its relationship with the words of the general vocabulary, for which he was able to find that combination of words studied terminology are the basis for the formation of new words and terminology in general in particular, as well as linguistic terminology can cause the formation of new common words. Examples of the use of terms in various scientific texts humanitarian demonstrate simultaneous operation of several units to designate identical concepts, due to lack of terminology in the process of modern linguistics.

The article explores the semantic identity of scientific terms. Components of meaning are identified that are specific to terminologic synonyms. The semantic peculiarities of synonymic terms are investigated in application to linguistic terminology.

Key words: *dichotomy of language and speech, meaning interpretation, lexical combinability, lexical meaning, scientific text, semantic capacity, collocation, combination of words, connections of words, terminological system.*

Отримано: 17 липня 2017 р.

УДК 81'367:801.73:811.61.2

А. В. Просяна

ЛІНГВОПРАГМАТИКА СУДОВОГО ДИСКУРСУ: СТРАТЕГІЇ МОВЛЕННЕВОЇ ПОВЕДІНКИ КОМУНІКАНТІВ

Актуальність теми дослідження. Вивчення специфіки мовленнєвої поведінки учасників судового дискурсу передбачає аналіз комунікативних ролей (далі – *КР*), комунікативних стратегій (далі – *КС*) та комунікативних тактик (далі – *КТ*) учасників мовленнєвої взаємодії. Судовий дискурс як регламентована комунікативна дія характеризується закріпленими комунікативними позиціями учасників та домінуванням ритуальних вербальних складників у дискурсі, що зменшує ступінь його спонтанності, але разом з тим спричиняє комунікативні пошуки в напрямі реалізації інтенцій співрозмовників. Комунікативні пошуки реалізуються за допомогою визначених векторів і схем мовленнєвої поведінки комунікантів у полілогічній комунікативній ситуації судового засідання, що ґрунтуються на стратегічних параметрах дискурсивної взаємодії. Аналіз стратегій і тактик мовленнєвої поведінки учасників судового дискурсу дасть змогу простежити особливості розгортання комунікації в полілогічному вияві ритуального юридичного дискурсу. Стратегії і тактики відповідають основним ролям, що виконують комуніканти під час спілкування, та потребують розгляду в контексті використання мовних засобів та впливу на співрозмовників.

Ступінь дослідження в лінгвістиці. Вивчення судового дискурсу як різновиду юридичного має тривалу історію в мовознавстві насамперед у межах юридичної лінгвістики (Н. Артикуца, М. Вербенец, О. Галяшина, М. Голев, Т. Губаєва, С. Кравченко, М. Любченко, Ю. Прадід, Г. Проценко, Л. Шестопалова, А. Піголкін, О. Прохоренко, С. Толста, С. Хижняк та ін.). Аналіз комунікативної взаємодії в межах судового дискурсу висвітлено меншою мірою (О. Горошко, С. Дорда, О. Доценко, Т. Дубровська, О. Кобзева, Л. Пономарьова, Г. Савчук та ін.), тоді як саме лінгвопрагматичні аспекти дослідження судового дискурсу є найактуальнішими у світлі антропоцентричного підходу до вивчення мовних явищ. На проблемі пресупозиції, інтенцій, ілюкції судового дискурсу зосереджено наукові розвідки О. Доценко, проте стратегії і тактики спілкування учасників судового процесу потребують ґрунтовних досліджень, що і визначає актуальність нашої статті.

Мета статті – виявити основні *КС* і *КТ* українського судового дискурсу, що зумовило розв'язання таких **завдань**: схарактеризувати поняття судового дискурсу як різновиду юридичного; визначити поняття стратегії спілкування; проаналізувати комунікативні позиції учасників судового дискурсу та представити основні *КС* їхньої комунікативної поведінки.

Об'єкт дослідження – український судовий дискурс, **предмет** дослідження – вербальні засоби реалізації мовленнєвої поведінки учасників судового дискурсу.

Матеріалом дослідження слугували текстові записи телевізійних програм «Суд іде», «Судові справи», «Сімейний суд», «Кримінальні справи», «Злочин і кара» за 2012–2017 роки, що повною мірою віддзеркалюють особливості мовленнєвої поведінки учасників судового засідання в типовому вигляді.

Викладення основного матеріалу дослідження. Судовий дискурс (далі – СД) розглядаємо як різновид юридичного дискурсу, що має інституційну специфіку та реалізується в комунікативній ситуації судового засідання. СД має визначену кількість учасників, які виконують соціальні ролі судді, прокурора, адвоката, секретаря, підсудного (відповідача), позивача та свідків, кожний з яких по чергову виступає і як мовець, і як адресат. О. Доценко характеризує СД як такий, що «чітко регламентований екстралінгвістичними чинниками: процесуальним законодавством, рівнем юридично-комунікаційної підготовки і функціями учасників, високим ступенем емоційної напруги, визначеною зацікавленістю учасників судових слухань, результатом розгляду кримінальних, цивільних, адміністративних справ тощо» [2, 270]. На відміну від інших різновидів юридичного дискурсу СД має сувору регламентацію, що зумовлює і характер мовленнєвої взаємодії між його учасниками: навіть за умови відмінних інтенцій та настанов комунікантів, кожний із них повинен дотримуватися правил мовленнєвої поведінки. Насамперед це стосується вибору стратегій і тактик спілкування, оскільки «спілкування в судовому засіданні регламентоване нормативними актами, чим відрізняється від організованого і спонтанного ділового спілкування» [3, 15]. Регламентований і ритуальний характер СД визначає і особливості обраної стратегічної поведінки, що має низький ступінь спонтанності та передбачуваності. Ступінь підготовленості мовлення відрізняється від типу комунікантів: для професійних учасників судових засідань (прокурора, судді та адвоката) спонтанність мінімізована, оскільки вони готуються до промов заздалегідь та регулярно беруть участь у судових діях. У пересічних мовців, якими здебільшого є звинувачений та свідки (за винятком представників органів юриспруденції), мовлення є менш підготовленим, хоч вони також готуються до виступів у суді: «виступи свідків можна вважати частково підготовленими, тому що людина, запрошена свідчити в певній справі, володіє інформацією, однак не завжди може передбачити, які питання їй поставлять судді та зацікавлені учасники засідання» [1, 190]. Зважаючи на специфіку КР та різні комунікативні завдання учасників СД, відрізняються й обрані ними стратегії мовленнєвої поведінки.

У лінгвопрагматиці КС потрактовують як «комплекс мовленнєвих дій, скерованих на досягнення комунікативної мети» [4, 54], тобто це планування мовленнєвої діяльності та реалізація цього плану з огляду на комунікативні наміри мовця та особливості комунікативної ситуації (Ф. Бацевич, Т. ван Дейк, О. Іссерс, А. Маслова, Г. Почепцов, О. Сковородников, Н. Формановська, Т. Янко та ін.). О. Селіванова зазначає, що комунікативні стратегії є «складником евристичної інтенційної програми планування дискурсу, його проведення й керування ним із метою досягнення кооперативного результату, ефективності інформаційного обміну та впливу» [5, 607]. На інтенційній сутності стратегій наголошує й Т. Янко, яка вважає, що стратегія «полягає у виборі комунікативних намірів, у розподілі квантів інформації за комунікативними складниками й у виборі порядку слідування комунікативних складників у реченні» [6, 38]. Для СД планування спілкування є дуже важливим, тому що його учасники заздалегідь прораховують свої комунікативні ходи, ґрунтуючись на власних інтересах, що і визначає комунікативне завдання. Стратегії реалізуються за допомогою тактик, що є конкретними мовленнєвими діями комунікантів та відповідають обраній лінії поведінки. Комуніканти послуговуються різними стратегіями під час взаємодії в СД, проте кожній КР властивий комплекс закріплених КС і КТ, що пов'язано з регламентованим і ритуальним характером спілкування під час судового засідання. Розглянемо основні КС, представлені в українському СД.

І. Ритуальна КС характерна насамперед для мовлення професійних учасників судового засідання. Їх основне завдання – керувати процесом проведення судового засідання, визначати черговість мовленнєвих кроків його учасників та етикетні мовні засоби, що в ньому використовуються. Ритуальні стратегії реалізують за допомогою низки КТ.

1. Регламентативна тактика характеризується тим, що мовці за її допомогою керують судовим засіданням та визначають порядок мовленнєвих дій інших учасників. До цієї групи КТ передусім уналежнюємо тактики судді, метою яких є відкриття, закриття та керування судовим засіданням, напр.: *Судове засідання оголошується відкритим; Прошу всіх встати, суд іде; Розпочинається судове слідство; Переходимо до допиту свідків; Переходимо до судових дебатів; Суд іде до нарадчої кімнати приймати рішення. Судове засідання оголошують закритим.* Комунікативні ходи, через які реалізується регламентативна КТ, є константами для СД, вони не залежать від конкретної ситуації і особливостей судової справи, їх наявність є обов'язковою для СД. На мовному рівні ці КТ представлені переважно перформативними мовленнєвими актами. Насамперед регламентативні тактики використовують суддя та секретар, КР яких передбачають

керування процесом судового засідання. До цієї тактики належить й комунікативний хід послання на законодавчі акти, актуальні для судового засідання, напр.: Суддя: *Нагадую, Ви несете кримінальну відповідальність за дачу неправдивих свідчень і відмову від дачі свідчень* (Український сімейний суд, серія 100, 2012). Він полягає у цитуванні законодавчих актів та залучення їх як аргументативної бази в судовому засіданні.

2. **Констатувальна тактика** скерована на представлення матеріалів справи, характеристику особистостей підсудного та свідків, вони реалізовані за допомогою комунікативних ходів монологічного типу, що містять підготовлені розгорнуті репліки комунікантів. За змістом такі висловлення позбавлені новизни: їх метою є оприлюднення інформації для широкого загалу – про характер злочину, напр.: Суддя: *Слухається справа зі звинувачення Проценко Наталії Миколаївни по скоєнню злочину, передбаченого ст. 166 ККУ, а саме злісне невиконання обов'язку піклування за дитиною, що спричинило тяжкі наслідки* (Злочин і кара, 2014); про склад учасників судового процесу, напр.: Секретар: *Ваша честь, на судове засідання з'явилися позивач, відповідач, їхні представники і свідки, дитячий психолог буде присутній на допиті дитини* (Український сімейний суд, серія 105, 2015); про біографії учасників судового засідання, напр.: Підсудний: *Сухомлин Іван Олександрович, 21 червня 1971 року народження, проживаю в м. Фастів* (Злочин і кара, 2012) тощо. Ці КТ представлені у мовленні усіх учасників судового процесу, їх завданням є надання фактичної інформації, що здебільшого відома присутнім, однак має бути озвучена в суді за правилами СД.

3. **Етикетна тактика** зумовлена необхідністю дотримуватися в ході судового засідання певних мовних формул і послідовності мовленнєвих дій, що характерно для мовленнєвої поведінки всіх без винятку учасників СД. Так, до етикетних уналежнюємо звертання до судді «Ваша честь», напр.: Суддя: *Будуть запитання до свідка? Ні, Ваша честь* (Сімейний суд, № 153, 2013); Представник позивача: *Ваша честь, мій клієнт просить розірвати шлюб з відповідачем і розподілити місце проживання їх малолітньої дитини* (Сімейний суд, № 168, 2014). До комунікативних ходів цієї КТ також належать номінації учасників СД, що необхідно використовувати під час спілкування замість того, щоб називати комунікантів на ім'я і прізвище, напр.: Захисник: *У моєї підсудної є інформація важлива щодо цієї справи, дозвольте вислухати її* (Кримінальний суд, № 152, 2013); Прокурор: *Стосовно потерпілого було скоєне кримінальне правопорушення, хто скоїв це правопорушення? Це скоїв обвинувачений, і є для цього докази, і він цього не заперечує* (Судові справи, серія «Помста акушеру», 2015). Етикетна тактика визначає й почерговість виступів комунікантів у судовому засіданні.

II. **З'ясувальна стратегія** має діалогічний характер, вона реалізована питально-відповідними єдностями та має на меті отримання результату – доведення провини або виправдання підсудного через судове слідство. СД передбачає допит свідків, залучення доказів, опитування всіх причетних до злочину, тому основна інтенція учасників судових дій – з'ясування порушень українського законодавства. З'ясувальна КС має два варіанти вияву – запитальний та відповідний: перший вияв репрезентовано в мовленні активних учасників судового процесу – прокурора, судді та захисника, а другий – у мовленні адресатів, непрофесійних учасників СД – свідків, звинувачених та відповідачів. З'ясувальна стратегія представлена в СД комплексом тактик.

1. **Запитальна тактика** пов'язана з прагненням мовців отримати потрібну в судовому засіданні інформацію, тому її використовують суддя, прокурор та захисник, тобто професійні учасники комунікативної взаємодії, напр.: Прокурор: *У яких ви були стосунках із загиблою? Обвинувачений: Ми були подружжям, потім розлучилися, але я її дуже любив і люблю* (Судові справи, серія «Убивчі ревності», 2015). При цьому запитальна тактика функціонує в діалогічних єдностях та потребує розгорнутої відповіді, що і має місце у спілкуванні в СД. Запитання в таких випадках формулюються з огляду на те, що адресат повинен розповісти своє бачення подій, а не підтвердити чи заперечити певну інформацію, напр.: Захисник: *Як підсудний поводив себе, коли ви приїхали? Свідок: Тривожний був, постійно питав чи буде жити дівчина, хвилювався за неї. Це було помітно* (Судові справи, серія «Викрадена студентка», 2015). Запитальна тактика становить підґрунтя для реалізації з'ясувальної КС.

2. **Тактика прямої відповіді** передбачає подання повної інформації на запитання, що знімає неозначеність та дає можливість з'ясувати невідомі раніше факти, важливі для судового засідання, напр.: Суддя: *Що вам відомо про життя Козолій? Свідок: Вони не пара. Позивач – бізнесмен, забезпечений, з хорошої сім'ї, а відповідач – це дівчина з дискотеки. Цей шлюб взагалі нещасливий* (Сімейний суд, ст. 168, 2014). За таких умов адресат відповідає на запитання мовця, надаючи вичерпну інформацію, спілкування при цьому має діалогічний характер, а відповіді чіткі і конкретні, напр.: Захисник: *А ви потім куди їхали? Підсудна: На орендовану квартиру. Захисник: А чому не до себе? Підсудна: Я живу разом із бабусею, доглядаю за нею, і вона не бере з мене гроші. І щоб вона не чула, кого я там воджу, орендую квартиру на добу* (Кримінальний суд, ст. 152,

2013). Важливою умовою реалізації тактики прямої відповіді є повнота відповідей і щирість адресата.

3. Тактика ухилання від відповіді є протилежною до попередньої, оскільки передбачає або відмову відповісти, або замовчування інформації, або свідоме подання хибної інформації. На запитання мовця адресат переважно дає неконкретні, розпливчасті відповіді, істинність яких важко перевірити в судовому засіданні, напр.: Суддя: *Підсудний Риндін, ви визнаєте себе винним? Підсудний: Я взагалі не розумію, про що тут прокурор говорила. Мене на місці злочину не було, мене взагалі не було у місті* (Кримінальні справи, ст. 296, 2015). Ця тактика властива для звинувачених, відповідачів та – іноді – свідків, які намагаються змінити хід судового засідання на власну користь або на користь інших осіб. Також цю тактику реалізують, коли комуніканти прагнуть заплутати учасників судового засідання, ознакою чого є суперечливість поданої інформації, зокрема її невідповідність попереднім свідченням, напр.: Суддя: *Де і з ким ви відмічали ваш день народження?* Свідок: *Зі своїми батьками у себе вдома.* Прокурор: *А на досудовому слідстві ви говорили зовсім інше, що ви були з іншими людьми.* Свідок: *Я переплутала* (Кримінальні справи, ст. 296, 2015). Можливі і випадки, коли адресат відмовляється відповісти на поставлені запитання або вказує на те, що нічого не знає щодо поставленого запитання, напр.: Прокурор: *Чому в ніч з 23 на 24 березня потерпіла потрапила до лікарні з передозуванням наркотиків?* Підсудний: *Я тут ні до чого, я нічого не знаю* (Судові справи, серія «Викрадена студентка», 2015). Реалізація цієї тактики має різноманітні форми, зокрема і тотального заперечення.

III. Пояснювальна стратегія здебільшого монологічного характеру, її скеровано на викладення позиції мовця, який або ініціює спілкування, або його підсумовує. Реалізація пояснювальної КС репрезентована як великими за обсягом монологічними виступами прокурора, судді, захисника, так і зауваженнями та коментарями інших учасників СД. Представлена наступними тактиками.

1. Аргументативна тактика характерна для мовців, які пояснюють власну позицію щодо справи – як професійних, так і непрофесійних. Так, прокурор як представник державного звинувачення формулює провину обвинуваченого, аргументуючи свою позицію на законодавчому і фактичному рівнях, напр.: *А. Ф. Нечипоренко звинувачується в тому, що 5 січня 2010 року (...) підсудний здійснив постріл прицілом у голову Кравчука з мисливського карабіну (...). А. Ф. Нечипоренко обвинувачується у скоєнні злочину передбаченого п. 8 ч. 2 ст. 115 ККУ – тобто умисне вбивство особи у зв'язку з виконанням цією особою службового обов'язку* (Кримінальні справи, ст. 115, 2010). Мовець стисло викладає сутність справи, а потім зазначає її відповідність законодавчим нормам. Прокурор повинен описати ситуацію, що розглядатиметься в судовому засіданні та мотивувати її специфіку з огляду на чинне законодавство. Ця КТ використовується й іншими учасниками СД, які доводять власну правоту у справі, зокрема адвокату, який представляє інтереси обвинуваченого, напр.: *Згідно з матеріалами дактилоскопічної експертизи на рукоятці бити знайдено відбитки пальців третіх осіб, це не може свідчити, що мій підзахисний має причетність до цього злочину* (Кримінальні справи, ст. 296, 2015). Аргументативна КТ використовується і свідками, і відповідачем, і позивачем. Вона також передбачає наведення підтверджених фактів, свідчень свідків, експертних висновків тощо.

2. Підсумкова тактика реалізується на заключній стадії судового засідання, коли надається прикінцеве слово основним суб'єктам СД. Монологічні репліки в такому разі мають характер узагальнення, що спирається на попередній хід СД, напр.: *Захисник: Мій підзахисний не причетний до даного злочину, який був йому інкримінований. Стосовно мого підзахисного, має бути встановлено виправданий вирок, я прошу звільнити мого підзахисного у залі судового засідання. У мене все* (Кримінальні справи, ст. 348, 2010); *Прокурор: Провина підсудних доведена повністю, тому прошу призначити винним Риндіну та Корнотопенку покарання у вигляді 11 років позбавлення волі. Дякую* (Кримінальні справи, ст. 296, 2015). Остання промова виголошується суддею, який оголошує вирок як загальний підсумок судового засідання, напр.: *Іменем України, суд засудив О. Г. Петровського визнати винним у скоєнні злочину передбаченого статтею 70 ККУ шляхом поглинання менше суворого більш суворою і призначити йому покарання у вигляді 8 років позбавлення волі* (Кримінальні справи, с. 70, 2011). Після заключних виступів діалогічна взаємодія припиняється, останні розгорнуті репліки є монологічними.

3. Коментувальна тактика є супровідною, тому що її використовують у випадках репрезентації окремих реплік учасників судового процесу, що не визначені регламентом і не передбачені процесом судового засідання. Переважно цю тактику використовують несанкціоновано, з порушенням судового етикету, напр.: *Суддя: Чому ви розлучаєтесь?* Позивач: *Набридло все, що вона мені використовує, вона зі мною із-за грошей. Коли мене нема, вона проводить час із подружками у нічних клубах, а потім ще й до мене претензії якість пред'являє.* Відповідач: *Та що ти говориш, раз вийшла з подружками відпочити це вже злочин, що я там постійно знаходжусь?*

(Сімейний суд, № 168, 2014). Приклад засвідчує втручання відповідача у розмову між суддею та позивачем. Також коментувальну тактику використовують у полілогічній взаємодії, коли непрямий адресат втручається в розмову мовця та прямого адресата, реагуючи на певне повідомлення.

Висновки і перспективи дослідження. У СД представлено три основні КС: ритуальну, з'ясувальну та пояснювальну, кожна з яких реалізується за допомогою відповідних КТ. Ритуальна КС охоплює регламентативну, констатувальну та етикетну тактики; з'ясувальна – тактики запиту, прямої відповіді та ухиляння від відповіді; пояснювальна – аргументативну, підсумкову та коментувальну тактики. Кожна із КТ зумовлена соціальними і комунікативними ролями учасників СД. Перспективи дослідження полягають у розробленні типології КС і КТ юридичного дискурсу.

Список використаних джерел

1. Доценко Е. Л. Коммуникативные роли участников судебного дискурса / Е. Л. Доценко // Коммуникация в современной парадигме социального и гуманитарного знания : [материалы 4-й международной конференции РКА «Коммуникация-2008»]. – М. : Факультет журналистики МГУ им. М. Ломоносова, 2008. – С. 189–191.
2. Доценко О. Л. Жанрова специфіка українського судового дискурсу / О. Л. Доценко // Мовні і концептуальні картини світу : [зб. наук. праць]. – 2008. – Вип. 24. – Ч. 1. – С. 269–280.
3. Доценко О. Л. Комунікативний ритуал у судовому дискурсі / О. Л. Доценко // Освітнянські обрії: реалії та перспективи : [зб. наук. праць]. – К. : ІТПО, 2008. – № 1 (4). – С. 14–20.
4. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. – М. : Ком-Книга, 2006. – 288 с.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістична енциклопедія : Напрями та проблеми : [підручник]. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
6. Янко Т. Е. Коммуникативные стратегии русской речи / Т. Е. Янко. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 384 с.

Анотація. Статтю присвячено дослідженню судового дискурсу в лінгвопрагматичному аспекті, зокрема виявленню комплексу комунікативних стратегій і тактик, представлених у мовленнєвій поведінці учасників судового засідання. Визначено поняття судового дискурсу як різновиду юридичного, схарактеризовано поняття комунікативних стратегій і тактик. Проаналізовано мовленнєву поведінку учасників судового дискурсу відповідно до реалізації основних комунікативних ролей мовця та адресата. Запропоновано типологію комунікативних стратегій судового дискурсу та представлено основні тактики їх реалізації.

Ключові слова: судовий дискурс, комунікативна стратегія, комунікативна тактика, комунікативна роль, мовленнєва поведінка.

Summary. The article is devoted to the study of judicial discourse in the linguistic and pragmatic aspect, in particular the discovery of a complex of communicative strategies and tactics presented in the speech behavior of participants in the court session.

The purpose of the article is to reveal the main communicative strategies and communication tactics of Ukrainian judicial discourse, which predetermined the following tasks: to characterize the notion of judicial discourse as a kind of legal; define the concept of communication strategy; analyze the communicative positions of participants in judicial discourse and present the main COP of their communicative behavior. Object of research – Ukrainian judicial discourse, subject of research – verbal means of realization of speech behavior of participants of judicial discourse.

The concept of judicial discourse as a kind of legal is defined, the concept of communicative strategies and tactics is described. Judicial discourse as a regulated communicative act is characterized by the entrenched communicative positions of the participants and the domination of ritual verbal components in the discourse, which reduces the degree of its spontaneity, but at the same time causes communicative searches to realize the intentions of the interlocutors. The communicative searches are realized with the help of certain vectors and schemes of communicative speech behavior in the polylogical communicative situation of the court session, based on the strategic parameters of discursive interaction.

The speech behavior of participants in judicial discourse is analyzed in accordance with the implementation of the main communicative roles of the speaker and the addressee. The typology of communication strategies of judicial discourse is proposed and the main tactics of their implementation are presented.

In the judicial discourse, three basic strategies are implemented: ritual, explanatory and explanatory, each of which is implemented with the help of appropriate tactics. The ritual is represented by regulatory, statement and etiquette tactics; clarifying – tactics of the request, direct answer and

evasion from the answer; explanatory – argumentative, summary and commentary tactics. Each of the tactics is determined by the social and communicative roles of participants in judicial discourse. The prospects for research are to develop a typology of strategies and tactics for legal discourse in general.

Key words: *judicial discourse, communicative strategy, communicative tactics, communicative role, speech behavior.*

Отримано: 19 липня 2017 р.

УДК 811.161.2'276.6:796.332

І. Р. Процик

«...ЯК СЯ ФУТБОЛІСТИ СПРАВУЮТЬ НА ПОЛІ З БАЛЬОНОМ»: ФУТБОЛЬНА ЛЕКСИКА В СУЧАСНИХ ГУМОРИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ

Функціонування футбольної лексики в художніх творах стало предметом зацікавлення українських мовознавців лише кілька років тому, що зумовлено низкою причин: 1) художніх творів футбольної тематики в українській літературі ХХ ст. було небагато, 2) деякі з них не були широко відомі, 3) завдяки проведенню 2012 року в Україні та Польщі фінальної частини Чемпіонату Європи з футболу з'явилися нові художні тексти на футбольні теми. Лінгвістичному аналізу особливостей використання лексики футболу в художніх творах сучасних українських авторів присвячено статтю Юрія Струганця [9], а специфіці функціонування футбольної лексики в різноманітних текстах українських письменників першої половини ХХ ст. [6] та представників постмодернізму [3; 4] – статті авторки запропонованої тут розвідки.

У цьому дослідженні корпус підданих мовознавчому аналізу художніх текстів футбольної тематики доповнено гумористичними новелами на теми футболу сучасних авторів Романа Солила (твори зі збірок «Бібрецькі оповідки» (Львів, 1991 [7]) та «Кульбабовий ангел» (Тернопіль, 2012 [8])) і Богдана Волошина (тексти зі збірок оповідань «Бурачковицькі хроніки» (Львів–Київ, 1996 [1]) та «Політ золотої мушки» (Львів, 2016 [2])), написаними стилізованим наддністрянським діалектом. Мета розвідки – виявити особливості функціонування спеціальної футбольної лексики в гумористичних творах на футбольну тему українських авторів зламу ХХ–ХХІ ст. Завдання статті: 1) із художніх творів футбольної тематики Романа Солила та Богдана Волошина відібрати фрагменти текстів, у яких використано футбольну лексику; 2) з'ясувати семантику зафіксованих футбольних лексем, подати їхнє тлумачення та сучасні відповідники тих спеціальних назв, які вжито в гумористичних текстах, написаних наддністрянським діалектом; 3) поділити на тематичні групи лексику футболу, яка функціонує у аналізованих творах.

Для тематичної класифікації футбольної лексики, вжитої в текстах Романа Солила та Богдана Волошина, використано власну методику поділу на тематичні групи української лексики футболу, опрацьовану на основі розгляду спеціальних футбольних видань, статей у спортивній періодиці та представлену в розвідці «Копаний м'яч учить боронити і здобувати: тематична класифікація української футбольної термінологіки кінця ХІХ – початку ХХ ст.» [5].

Аналіз семантики футбольних лексем, зафіксованих у футбольних новелах Р. Солила та Б. Волошина, дав змогу тематично розподілити назви на такі групи:

1) назви спортивних змагань, футбольної гри, поєдинку та його частин: *спорти* (види спорту) «То є вельми значна справа, а ви ся знаєте на *спортах*...» [7, 6], *футбол* «Маєм виставити кільканадцять хлопів до *футболу*» [7, 6], «*Футбол* потребує моцних ніг і сприту, а я навіть не мислю, щоб хто з бібрецьких видів бальон» [7, 6], «Сапій колись був ого до *футболу*, але то перейшов час, обсіли діти» [8, 214]. «А ще в селі, окрім *футболу*, бавилися сітківки (волейбола) пополудню, як вчепилися бальона, то товкли страшним ділом» [8, 215], «Якраз на жнива не було інакшої мови, як *футбол*» [8, 235], «На *футбол* люду зібралося – море» [2, 11], *матч* «Монолог затриманого Марка Загірного, правого крайнього нападника команди «Сокіл» із Лопушної, в Бурачковицькому відділку міліції після *матчу* з місцевим «Вірвусом»» [2, 11], *гра* (футбольний матч) «То *гра* мала бути затята» [2, 11], «*Гра* провадиться далі» [2, 12], «Позаминулої *гри* так і було» [2, 12], «Коли ми знову стали до *гри*, сонце вже ховалося за постерунком, пане слідчий. ... *Гра* знову почалася» [2, 14], «*Гра* стала» [2, 14], *перша половина гри* (перший тайм матчу) «На тому скінчилася *перша половина гри*» [2, 14], *друга половина матчу* (другий тайм) «*Суддя* сказав, що *друга половина матчу* буде тільки півгодини, бо він пізнить на потяг до Бібрки, де його швагер видає дочку за фризиера зі Львова» [2, 14], *перерва* «У *перерві* ми цілою командою лапали рябу корову разом зі Стефком» [2, 14];